

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2023.27>**М. Котюк,**

аспірант

Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ПОБУДОВИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Повномасштабна воєнна агресія Російської Федерації проти України, яка розпочалась 22 лютого 2022, зумовила появу нових викликів, пов'язаних із виконання завдань щодо розслідування та попередження злочинів проти основ національної безпеки України. В таких складних реаліях гостро постало питання щодо необхідності формування дієвого та ефективного механізму захисту відносин, що забезпечують умови охорони основ національної безпеки України, сучасними кримінально-правовими та криміналістичними засобами, методами й технологіями протидії [10, с. 81–85]. Війна та бойові дії на території нашої країни ускладнюють процес виявлення та розслідування таких кримінальних правопорушень. В умовах воєнного стану, активних бойових дій доступ до окупованих або тимчасово неконтрольованих територій обмежений, а документування таких кримінальних правопорушень є небезпечним, а у більшості випадків ускладнений або взагалі неможливий.

Серед злочинів проти основ національної безпеки України окремої уваги в умовах війни та запровадження воєнного стану в нашій державі заслуговує державна зрада, висока суспільна небезпечність цього кримінального правопорушення і була підставою для його віднесення до особливо тяжких злочинів. Від-

повідно до ст. 111 КК України під державною зрадою слід розуміти діяння, умисно вчинені громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України [14, с. 387]. При цьому, важливо враховувати, що такий різновид злочинної діяльності має латентний характер і є одним із вагомих чинників серйозної загрози національній безпеці України.

За офіційними даними Офісу Генерального прокурора від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну зареєстровано 16 284 злочинів проти національної безпеки України, серед яких 2806 злочинів – це державна зрада за ст. 111 КК України (станом на 30.10.2023 р.) [3]. У результаті проведення розслідувань 584 особам повідомлено про підозру, 331 особа оголошена в розшук, 1359 осіб перевіряються на причетність до державної зради та колабораційної діяльності. Найбільшу кількість кримінальних проваджень відкрито в Луганській, Запорізькій, Донецькій, Харківській та Херсонській областях [3].

Аналіз практики розслідування державної зради свідчить про те, що слідчі та оперативно-розшукові підрозділи стикаються із значними труднощами при розкритті та розслідуванні цієї категорії кримінальних правопорушень. Як правило, такі труднощі тісно пов'язані із специфікою цього різновиду злочинної діяльності, відсутністю ефективних методик розслідування, недостатністю застосування науково-технічних, тактичних засобів та можливостей використання спеціальних знань щодо їх ефективного виявлення та розкриття [12, с. 577]. Достатньо складною також вбачається процедура збирання доказової інформації в умовах воєнного стану і загалом проведення досудового розслідування таких кримінальних правопорушень. З огляду на викладене, можна говорити про актуальність та практичну значимість обраної тематики дослідження. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність розробки криміналістичної характеристики та основ розслідування державної зради в умовах воєнного стану.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемам дослідження криміналістичної характеристики та основам розслідування окремих видів кримінальних правопорушень присвячена значна кількість наукових праць. Науковці звертались до розроблення та дослідження проблем криміналістичної методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, зокрема: Л. Аркуша, А. Волобуєв, В. Гусева, В. Журавель, В. Коновалова, В. Лукашевич, Є. Лук'янчиков, Г. Матусовський, М. Салтевський, Р. Степанюк, В. Тіщенко, Ю. Черноус, Д. Цехан, В. Шевчук, В. Шепітько, Б. Щур, В. Юсупов та ін. Приділялася й певна увага безпосередньо дослідженню криміналістичних проблем розслідування державної зради: О. Гарасимів [2], К. Мартинєко [12], О. Ряшко [2], О. Сухачов [15] та інших вчених. Водночас, проблематика побудови

та використання криміналістичної характеристики державної зради для побудови ефективних методик розслідування цих кримінальних правопорушень, особливо в сучасних реаліях воєнного стану, на сьогодні залишається недостатньо висвітленою та є такою, що потребує наукового пошуку і проведення спеціальних комплексних досліджень.

Метою статті є дослідження окремих проблеми формування та реалізації криміналістичної характеристики державної зради в умовах воєнного стану, визначення традиційних та інноваційних підходів до їх розуміння і формування такої криміналістичної характеристики, виокремлення структурних її елементів та окреслення перспективних напрямків подальших наукових досліджень цієї проблематики.

Виклад основного матеріалу. Інформаційною основою формування та реалізації методики розслідування державної зради в умовах воєнного стану виступає саме криміналістична характеристика досліджуваного кримінального правопорушення. Не вдаючись до дискусії, вважаємо за необхідне зазначити, що під криміналістичною характеристикою слід розуміти інформаційну модель про криміналістично-значущі ознаки цього кримінального правопорушення, яка обумовлена передусім необхідністю дослідження елементів криміналістичної характеристики й встановлення існування між ними кореляційних зв'язків, у силу яких наявність одних елементів такої характеристики дозволяє з достатньою впевненістю прогнозувати можливість існування й інших, невідомих на даний момент розслідування, сприяє висуненню та перевірці слідчих версій [9, с. 359–363; 17, с. 254–284; 18, с. 789–795].

Криміналістична характеристика кримінального правопорушення має вагоме значення для дослідження особливостей конкретного виду та

групи кримінальних правопорушень, так і для застосування її на практиці. Така криміналістична категорія являє собою цілісну та узгоджену систему, яка поєднує у собі структурні елементи [5, с. 125]. Вона є взаємопов'язаною сукупністю індивідуальних особливостей певної категорії кримінальних правопорушень, що характеризують обстановку, спосіб і механізм вчинення та приховування такого правопорушення, осіб злочинця і потерпілого та має значення для виявлення, розкриття та розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень. Криміналістична характеристика кримінального правопорушення в слідчій діяльності використовується, як робочий інструмент слідчого (детектива, прокурора) для побудови та перевірки слідчих версій про подію кримінального правопорушення або її окремі елементи, що, у свою чергу, впливають на формування обставин, які підлягають встановленню [1, с. 34–38].

Отже, криміналістична характеристика кримінального правопорушення виступає, як система відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки кримінальних правопорушень даного виду, що відбиває закономірні зв'язки між ними і слугує побудові і перевірці слідчих версій у розслідуванні конкретних кримінальних правопорушень. Така характеристика фактично є своєрідною описово-статистичною інформаційною моделлю досліджуваного кримінального правопорушення, результатом наукового аналізу типових ознак певного виду або роду кримінальних правопорушень; інформаційна модель, яка пов'язана із мисленевою діяльністю слідчого (детектива, прокурора), оскільки слугує побудові і перевірці слідчих версій у розслідуванні певних кримінальних правопорушень та сприяє: а) формуванню окремих криміналістичних методик; б) побудові типових програм (алгоритмів) і моделей розсліду-

вання кримінальних правопорушень (своєрідних матриць); в) визначенню напрямків розслідування, алгоритмів слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій того або іншого виду кримінального правопорушення.

Вбачається, що використання відомостей та кореляційних зв'язків такої інформаційної моделі досліджуваної криміналістичної характеристики кримінального правопорушення, становлять інформаційну основу формування окремої криміналістичної методики розслідування, сприяють встановленню події кримінального правопорушення, організації та плануванню розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень. Очевидно, що кінцевою метою використання такої криміналістичної характеристики є оптимізація саме процесу виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

З'ясуванню сутності криміналістичної характеристики присвячено чимало робіт учених-криміналістів [1; 4; 9; 16; 19], водночас, у криміналістиці ця криміналістична категорія є однією із найбільш дискусійних, що потребує спеціальних досліджень означеної проблематики та пошуку шляхів їх вирішення. При цьому необхідно враховувати при проведенні досліджень, що у теоретичному аспекті вона являє собою систему відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки кримінальних правопорушень даного виду, що відбиває закономірні зв'язки між ними і слугує побудові й перевірці слідчих версій у розслідуванні конкретних злочинних проявів [19, с. 121–131]. Практичне ж значення криміналістичної характеристики в загальному розумінні полягає в тому, що при наявності одних ознак слідчий може передбачити наявність інших і провести необхідні слідчі (розшукові) дії з метою встановлення та розшуку особи злочинця [18, с. 789–795].

Вбачається, що криміналістична характеристика кримінального право-

порушення як ціле, як єдиний комплекс, має практичне значення лише в тих випадках, коли встановлені кореляційні зв'язки і залежності між її елементами, що мають закономірний характер і виражені в кількісних показниках. Без знання й урахування складових елементів криміналістичної характеристики неможливо успішно розкрити і розслідувати кримінальні правопорушення [4, с. 267–283]. Так, закономірні зв'язки в криміналістичній характеристиці можуть відбивати ймовірнісну взаємозалежність і взаємозв'язок різноманітних груп ознак. Найбільш істотними є закономірні зв'язки між групами ознак, що характеризують сліди кримінального правопорушення (у широкому розумінні), його наслідки, і групами ознак, що відносяться до злочинця і його дій. Це пояснюється тим, що розслідування по найбільш складних провадженнях йде саме від слідів кримінальні правопорушення до з'ясування обставин його вчинення, встановлення злочинця та його дій (бездіяльності) [17, с. 254–284]. У цьому плані мова може йти про кореляційну функцію, про встановлення зв'язків між окремими елементами криміналістичної характеристики. Закономірні зв'язки між окремими ознаками і їхніми групами є найважливішою властивістю криміналістичної характеристики, а їх виявлення здійснюється на основі досліджень значущого емпіричного матеріалу [9, с. 363].

У цьому аспекті В. А. Журавель слушно вказує на актуальність підвищення прагматичної функції криміналістичної характеристики саме за рахунок виявлення та використання кореляційних зв'язків між її елементами, виражені в кількісних показниках. Саме статистичний підхід, що складає основу формування криміналістичної характеристики, може бути визнаний ключовим і при вимірюванні ступеня можливості настання прогнозованих подій. У зв'язку з цим, зусилля криміналістів щодо вияв-

лення кількісних показників, які відображають специфіку кореляційних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики, повинні бути значно активізовані, тому що до цього часу висловлені відносно даної проблематики судження, за дуже рідкими винятками, мають суто декларативний характер. При цьому не слід забувати, що в самій криміналістичній характеристиці відбиваються на статистичному рівні як достатньо чітко детерміновані відносини між окремими її елементами, наприклад, особливості технологічних процесів і обрання засобів учинення замаскованих розкрадань, так і обумовлені багатьма причинними факторами, у тому числі випадковими, ситуаційними [6, с. 187–200].

Таким чином, *криміналістичну характеристику державної зради* слід розглядати як інформаційну описово-статистичну модель, що відображає криміналістично значущі відомості про способи вчинення кримінального правопорушення та типові сліди («слідову картину»), особу злочинця, обстановку (умови, місце, час, воєнний стан), аналіз яких дає можливість встановити кореляційні взаємозв'язки між ними та слугує підґрунтям побудови і перевірки слідчих версій.

Слушним є зауваження, що без належної кримінально-правової охорони основ національної безпеки нашої держави та їх ефективного криміналістичного забезпечення неможливе нормальне функціонування державних інституцій та державного управління країною в цілому. Водночас, не дивлячись на актуальність та значимість цієї проблематики, більшість теоретичних і практичних аспектів методики розслідування та попередження державної зради в умовах воєнного стану на сьогодні залишаються недослідженими, зокрема, щодо специфіки виявлення та фіксації таких кримінальних правопорушень, тактики проведення слідчих (розшукових) дій в умовах

воєнного стану, визначення типових слідчих ситуацій розслідування та алгоритмів їх вирішення, особливості застосування спеціальних знань та ін. Відтак, проблематика розроблення криміналістичної характеристики та основ методики розслідування державної зради в умовах воєнного стану є пріоритетним напрямом досліджень у криміналістиці та важливим для сучасної практики.

Варто зауважити, що державна зрада характеризується такими ознаками: 1) дії, які характеризуються прямим умислом, вчинені громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України; 2) державна зрада представляє собою не одномоментний акт, а систему взаємообумовлюючих дій та процесів, пов'язаних з підготовкою, вчиненням та приховуванням вчинення державної зради; 3) об'єктом злочину є національна безпека України переважно у сфері державної безпеки, інформаційній, економічній, науково-технологічній і воєнній сферах; 4) державна зрада може вчинятися у таких формах: а) перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту; б) шпигунство; в) надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України; 5) високий ступінь латентності вчинення державної зради; 6) високий рівень професійності, організованості та обізнаності особи злочинця; 7) приналежність статусу особи злочинця до військовослужбовців ЗСУ, військових формувань (в тому числі й добровольчих), політичних партій, ЗМІ, правоохоронних органів України (органів правопорядку), органів державної влади та місцевого самоврядування та ін. Це важливо враховувати при визначенні обставин, що підлягають з'ясуванню та обрані тактичних засобів розслідування державної зради.

В Україні донедавна траплялися лише поодинокі випадки фіксації фактів державної зради, тому ст. 111 КК України фактично не застосовувалася та майже відсутня судова практика. Так, за даними Генеральної прокуратури України, у 2013 р. було зареєстровано лише один випадок вчинення злочину «державна зрада», кримінальна відповідальність за який встановлена ст. 111 Кримінального Кодексу України (далі – КК України). Натомість у 2014 р. зареєстровано 65 кримінальних проваджень за ст. 111 КК України, у 2015 р. – 80, у 2016 р. – 126, у 2017 р. – 89, у 2018 р. – 127, у 2019 – 123, за 11 місяців 2020 р. – 145. Загалом до початку широкомасштабного вторгнення РФ в Україну було зареєстровано 755 кримінальних проваджень за ст. 111 КК України. Однак, на сьогодні лише за поточний 2023 рік було зареєстровано 1121 кримінальних проваджень за ст. 111 КК України [8].

Вивчення та аналіз фахових джерел, результати опитування практичних працівників (слідчих СБУ, Національної поліції та органів прокуратури) дають можливість до елементів криміналістичної характеристики державної зради віднести такі: 1) спосіб вчинення кримінального правопорушення; 2) особа злочинця; 3) типові сліди; 4) обстановка вчинення (місце, час і умови, воєнний стан).

Варто зауважити, що не усі із вказаних структурних елементів криміналістичної характеристики досліджуваного кримінального правопорушення однаково «працюють», кожен із них відіграють свою роль та мають функціональне призначення. Очевидно, що серед виокремлених елементів ключове місце займає саме спосіб вчинення цього кримінального правопорушення. Це пояснюється передусім специфікою цього кримінального правопорушення, яка охоплює систему взаємопов'язаних дій і процесів злочинної діяльності, що пов'язані із підготовкою, вчиненням

та приховуванням таких кримінальних проявів і розглядаються як своєрідний механізм злочинної діяльності, яка пов'язана із вчиненням державної зради в умовах воєнного стану.

Вагомого значення також набуває такий елемент досліджуваної криміналістичної характеристики як особа злочинця, зміст якого визначається тим набором ознак особи, які є криміналістично значущими для злочинців, що вчинюють державну зраду, і важливими для визначення ефективних методів та засобів встановлення і розшуку особи злочинця, перевірки робочих версій, визначення та обрання найефективніших напрямів і програм розслідування. Водночас, типові сліди та обстановка вчинення як елементи досліджуваної криміналістичної характеристики має набагато меншого значення, оскільки «слідова картина» та обстановка вчинення державної зради найчастіше є ситуативними. Разом із тим, найбільш вагомого значення набувають кореляційні зв'язки між такими елементами: «способи» – «особа злочинця»; «обстановка вчинення» – «типові сліди»; «способи» – «типові сліди» – «особа злочинця»; «особа злочинця» – «обстановка вчинення» – «типові сліди» тощо.

Варто наголосити на тому, що дослідженню питання криміналістичної характеристики державної зради не приділялось належної уваги. На наше переконання, вважаємо за необхідне розглянути зміст основних елементів криміналістичної характеристики цього виду кримінального правопорушення.

Способи вчинення державної зради слід розглядати, як детерміновану систему дій злочинця, який являє собою образ дій злочинця, що виражаються у певній системі операцій і прийомів [16, с. 72–74]. Грунтовний аналіз диспозиції ст. 111 КК України дозволяє виокремити наступні способи вчинення: а) перехід на бік ворога в умовах воєнного стану

або в період збройного конфлікту. Специфікою цього способу вчинення державної зради є те, що вона може бути вчинена лише в умовах воєнного стану або, хоча й у мирний час, але в період збройного конфлікту; б) шпигунство, а саме передача іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам відомостей, що становлять державну таємницю; збирання з метою передачі названим адресатам відомостей, що становлять державну таємницю (ст. 114 КК України). В цьому розумінні, під передачею ворожій стороні відомостей, що становлять державну таємницю, у кримінально-правовій літературі розуміють усне повідомлення, безпосередньо телефоном, радіо, вручення певних документів чи інших матеріальних носіїв інформації або їх пересилання (з використанням поштового, електронного зв'язку тощо) безпосередньо адресату чи посереднику; в) надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, під якою в юридичній літературі розуміють будь-яку діяльність, яка пов'язана зі спробою зміни системи вищих органів державної влади нелегітимним способом чи зміни території та спрямована на зниження обороноздатності тощо, а саме видача державної таємниці, сприяння іноземним шпигунам, диверсантам, терористам, дії, спрямовані на розлад грошової, кредитної, валютної системи України; організація чи виконання конкретного злочину, схвалення до державної зради інших осіб, сприяння таємним представникам іноземних розвідок, укриття розвідника або його спорядження, надання йому транспортних засобів, а також іншої техніки [12, с. 577].

Особа злочинця виступає одним із найбільш значимих елементів криміналістичної характеристики досліджуваного кримінального правопорушення. Відповідно до диспозиції ст. 111 КК України суб'єкт злочину

спеціальний (ч. 2 ст. 18 КК України) – ним може бути тільки громадянин України, який досяг до вчинення злочину 16-ти років. Співучасниками (співвиконавцями, організаторами, підбурювачами, пособниками) можуть виступати й інші особи. У ч. 2 ст. 111 КК України передбачається заохочувальна норма про звільнення від кримінальної відповідальності громадянина України, якщо він на виконання злочинного завдання іноземної організації чи її представників ніяких дій не вчинив і добровільно заявив про свій зв'язок з ними та про отримання завдання [11, с. 176–180]. Особу злочинця можна охарактеризувати наступним чином: чоловіки/жінки, віком 30-60 років; мають проросійські погляди та симпатії до РФ; мотиви – корисливі й ідеологічні; правовий статус – державні службовці органів державної влади та місцевого самоврядування, працівники органів правопорядку чи військовослужбовці ЗСУ. Дослідження показують, що переважна більшість осіб, які вчиняють державну зраду – чоловіки. Участь жінок незначна, тут позначаються насамперед фактори соціального порядку. Хоча на сьогоднішній день, вчинення державної зради перестало бути чоловічою проблемою та все частіше стикаємося із вчинення таких кримінальних правопорушень жінками. Стосовно віку, як свідчить практика, державна зрада вчиняється переважно особами у віці 25-60 років, які мають проросійські погляди та є прихильниками СРСР і підтримують країну агресора. Це пояснюється тим, що в основі такої злочинної діяльності лежать, як правило, корисливі мотиви – бажання заробити грошей [12, с. 578].

Типові сліди державної зради («слідова картина») тісно пов'язані із способом вчинення і набувають певної специфіки. В цьому розумінні, вбачається, що дослідження особливостей типових слідів державної зради може розглядатися як система мате-

ріальних, ідеальних і цифрових слідів, що знаходяться у закономірній залежності від інших елементів досліджуваної криміналістичної характеристики та слугують підґрунтям для побудови й висунення слідчих версій і планування розслідування, мають значення для розробки тактики провадження окремих слідчих (розшукових) дій. Систему типових слідів державної зради складають: а) *матеріально-фіксовані сліди* (текстова інформація, обладнання, яким користувалися злочинці при передачі інформації, список контактів з якими злочинець тримав зв'язок комп'ютерна інформація, інформація із соціальних мереж, що містять фотозображення, відео та аудіо-записи, документи на яких зафіксована інформація про факти державної зради та ін.); б) *ідеальні сліди*, під якими необхідно розуміти сліди у свідомості людини, що являють собою специфічну форму вищого рівня психічного, цілеспрямованого, активного, вибіркового відображення, здійснюваного в чуттєво-раціональній формі, в результаті якого формується відносно адекватний, суб'єктивно-об'єктивний «відбиток» – уявний образ у пам'яті людини, заснований на раніше сприйнятій інформації та є формою збереження відповідної інформації [7, с. 27-33]. Носіями ідеальних слідів є люди, які взаємодіють між собою під час вчинення такого кримінального правопорушення – підозрюваний, співучасники, свідки, очевидці злочинної події; в) *цифрові сліди*, які можуть проявлятися: під час електронного листування з використанням сервісів обміну миттєвими повідомленнями або SMS сервісів мобільних операторів; в засобах масової інформації, результатах журналістських розслідувань тощо; 3) під час використання дистанційного банківського обслуговування або електронних платіжних систем; в інших випадках.

Обстановка вчинення державної зради (місце, час та умови)

знаходиться у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності зі «слідовою картиною» та способами вчинення досліджуваного кримінального правопорушення. Обстановка вчинення державної зради може поділятися на такі елементи: обстановка, що передує вчиненню, обстановка безпосереднього вчинення та обстановка після вчинення державної зради. У структурі місця державної зради необхідно виокремити: місце готування, місце вчинення та місце приховування державної зради. Визначення місця вчинення державної зради є джерелом інформації про типові сліди, спосіб вчинення злочину, знаряддя та засоби вчинення вбивства, особу злочинця й особу потерпілого (жертви). Таким чином, для кваліфікації вчинення державної зради в умовах воєнного стану важливим є встановлення наявності збройного зіткнення, його характеру (внутрішній, міжнародний

збройні конфлікти на державному кордоні) та конкретна територія, а також період такого зіткнення [15, с. 49], а також введення в державі правового режиму воєнного стану.

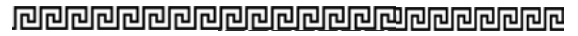
Отже, на сьогодні в умовах воєнного стану в Україні досить значимим та актуальним є розроблення комплексу проблем криміналістичного забезпечення боротьби із такими розповсюдженими кримінальними проявами як державна зрада. Це свідчить про важливість та необхідність наукового обґрунтування й розроблення криміналістичних рекомендацій розслідування державної зради. Серед таких напрямків найбільш дієвим, на наш погляд, має бути саме проблематика формування комплексної криміналістичної методики розслідування державної зради, основою якої є саме криміналістична характеристика цього кримінального правопорушення.

Напрямами удосконалення формування та використання криміналістичної характеристики державної зради

можуть бути такі: 1) дослідження кореляційних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики для побудови слідчих версій, що має значно підвищити практичну (прагматичну) роль криміналістичної характеристики цього виду кримінальних правопорушень; 2) побудова криміналістичної характеристики державної зради з використанням сучасних інформаційних технологій, включаючи формування описово-статистичної інформаційної моделі досліджуваного кримінального правопорушення із використанням технологій штучного інтелекту; 3) формування та використання криміналістичної характеристики незаконного державної зради із застосуванням криміналістичного програмування та алгоритмізації для побудови системи слідчих версій; 4) побудова та використання криміналістичної характеристики державної зради із застосуванням положень криміналістичної ситуації, зокрема, для побудови слідчих версій із врахуванням ситуацій розслідування та пропонування алгоритмів дій суб'єктів досудового розслідування по їх вирішенню; 5) підвищити практичну спрямованість та прагматичну значущість криміналістичної характеристики державної зради.

Висновки. Криміналістична характеристика державної зради виступає як інформаційна модель таких кримінальних проявів і є основою побудови і реалізації оптимальної методики розслідування цього виду кримінальних правопорушень. Крім цього, формування криміналістичної характеристики державної зради має ще достатній резерв та перспективи, ефективне використання яких може суттєво оптимізувати та підвищити якість процесу розслідування та попередження цього різновиду кримінальних правопорушень. У цьому плані є важливим вирішення завдань з модернізації, вдосконалення існуючих та розроблення нових криміналістичної характеристики, що перед-

бачає дослідження значного масиву кримінальних проваджень і неодмінно забезпечить підвищення пізнавальної функції криміналістичної характеристики за рахунок виявлення та використання кореляційних зв'язків між її елементами. За таких умов криміналістична характеристика державної зради буде не «криміналістичним фантомом», а реально діючою науковою категорією криміналістики, яка має реальне практичне значення.

Вбачається, що криміналістичну характеристику державної зради слід розглядати як описово-статистичну інформаційну модель, яка відображає криміналістично-значущі відомості про структурні елементи цієї характеристики, аналіз яких допомагає встановити кореляційні зв'язки (залежності) між ними та слугує підґрунтям побудови і перевірки слідчих версій. У практичному плані криміналістична характеристика такого виду кримінального правопорушення виступає своєрідним орієнтиром, який може успішно використовуватися слідчим, детективом, прокурором у ході здійснення конкретного кримінального провадження, що дає можливість обирати найбільш ефективні напрями та засоби організації розслідування.

Досліджуються актуальні проблеми формування та застосування криміналістичної характеристики державної зради в умовах воєнного стану. Проведено аналіз наукових підходів до сучасного розуміння та сутності криміналістичної характеристики державної зради, що дало змогу запропонувати авторське визначення поняття цієї криміналістичної категорії. Пропонується криміналістичну характеристику державної зради розглядати як інформаційну описово-статистичну модель, що відображає криміналістично значущі відомості про способи вчинення кримінального правопорушення та типові сліди («слідову картину»),

особу злочинця, мотиви та цілі його дій, обстановку (умови, місце, час), аналіз яких дає можливість встановити кореляційні взаємозв'язки між ними та слугує підґрунтям побудови і перевірки слідчих версій.

Запропоновано в структурі елементів криміналістичної характеристики державної зради виокремлювати такі: 1) спосіб вчинення державної зради; 2) особа злочинця; 3) типові сліди («слідова картина») державної зради; 4) обстановка вчинення цього кримінального правопорушення (місце, час та умови, воєнний стан). Практична значущість використання такої криміналістичної характеристики передусім зумовлена необхідністю дослідження елементів такої характеристики та встановлення кореляційних зв'язків між ними, що слугує підґрунтям висуненню і перевірки версій. Визначено та сформульовано напрями удосконалення формування та використання криміналістичної характеристики державної зради, серед яких особливе значення набувають сучасні інформаційні технології та використання систем технологій штучного інтелекту тощо. Обґрунтовується необхідність подальших досліджень проблем формування та реалізації методики розслідування державної зради в умовах воєнного стану.

Ключові слова: державна зрада, методика розслідування, воєнний стан, криміналістичні інновації, кримінальне провадження, судові експертизи, спеціальні знання, криміналістичні засоби протидії.

Kotiuk M. Criminalistic characteristic of treason under martial law: problems of construction and implementation

Current problems of the formation and application of the criminalistic characteristic of treason under martial law are studied. An analysis

of scientific approaches to the modern understanding and essence of the criminalistic characteristic of treason was carried out, which made it possible to propose an author's definition of the concept of this criminalistic category. It is proposed to consider the criminalistic characteristic of treason as an informative descriptive-statistical model that reflects forensically significant information about the methods of committing a criminal offense and typical traces ("trace pattern"), the identity of the criminal, the motives and goals of his actions, the environment (conditions, place, time), the analysis of which makes it possible to establish correlational relationships between them and serves as the basis for building and checking investigative versions.

It is proposed to distinguish the following in the structure of the elements of the criminalistic characteristic of high treason: 1) the method of committing high treason; 2) the identity of the criminal; 3) typical traces ("trace pattern") of treason; 4) the circumstances of the commission of this criminal offense (place, time and conditions, martial law). The practical significance of the use of such a criminalistic characteristic is primarily determined by the need to study the elements of such a characteristic and establish correlations between them, which serves as a basis for proposing and verifying versions. The directions for improving the formation and use of the criminalistic characteristic of treason are defined and formulated, among which modern information technologies and the use of artificial intelligence technology systems, etc., are particularly important. The need for further research into the problems of formation and implementation of the methodology of investigation of state treason under martial law is substantiated.

Key words: treason, investigative methods, martial law, criminalistic innovations, criminal proceedings, forensic examinations, special knowledge, criminalistic countermeasures.

Література

1. Берназ П. В. Поняття «криміналістична характеристика злочину». Південноукраїнський правничий часопис. 2017. № 2. С. 34–38.
2. Гарасимів О., Ряшко О. Проблеми розслідування державної зради в умовах воєнного стану. *Omul, criminologia, știința*, Ed. Ediția a 2-a, 24 martie 2023. Chișinău. Chișinău: Institutul de științe penale și criminologie aplicată, 2023, Ediția a 2-a. Vol. 1. Pp. 382-384.
3. ДБР розслідує понад 1330 кримінальних проваджень щодо злочинів проти національної безпеки. *Юридична газета Online (всеукраїнське професійне юридичне видання)* <https://jur-gazeta.com/golovna/dbr-rozslidue-ponad-1330-kriminalnih-provadzhen-shchodo-zlochiviv-proti-nacbezpeki.html>
4. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан: монографія; Нац. акад. прав. наук України. Харків: Право, 2021. 448 с.
5. Журавель В.А. Криміналістичні методик: сучасні наукові концепції : монографія. Харків : Вид. агенція «Апостіль», 2012. 304 с.
6. Журавель В. А. Окремі методик в системі криміналістичних знань. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 1. С. 187–200.
7. Затенацький Д.В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації) : монографія; за ред. В.Ю. Шенітько. Х. : Право, 2010. 160 с.
8. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі: статистична інформація Генеральної прокуратури України. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>
9. Коновалова В.О. Вибрані твори. Нац. ун-т «Юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого». Харків: Апостіль, 2012. 528 с. С. 363.
10. Kovalova V.O., Shevchuk V.M. Prospective directions of research of innovations of separate

criminalistic methodics. Scientific practice: modern and classical research methods: I International Scientific and Practical Conference, Boston, February 26, Boston-Vinnitsia, 2021. Pp. 81–85.

11. Кончук Н. С. Суб'єкт складу злочину, передбаченого ст. 111 Кримінального кодексу України державна зрада. *Наше право*. 2015. № 1. С. 176–180.

12. Мартиненко К.В. Деякі проблеми виявлення та розслідування державної зради в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. No 5, 2022. С. 575–581.

13. Сайт Офіса Генерального прокурора <https://www.gp.gov.ua/>

14. Сергієвський С. (2020). Диференціація кримінальної відповідальності за різні форми державної зради. *Часопис Київського університету права*, (4), 386–395. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2020.70>

15. Сухачов О.О. Кваліфікаційна оцінка злочину прокурором під час досудового розслідування державної зради. *Вісник кримінального судочинства*, № 2, 2019. С. 45–53.

16. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса : Одес. нац. юрид. акад.; Фенікс, 2007. 260 с.

17. *Textbook of criminalistics. Vol. 1: General theory.* / Hendryk Malevski, Valery Shepitko. Kharkiv: Apostille Publishing House, 2016. 488 p.

18. Шевчук В. М. Криміналістика: традиції, новації, перспективи : добірка наук. пр.; упоряд.: Н. А. Чмутова. Харків: Право, 2020. 1280 с.

19. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: монографія. Харків: Харків юридичний, 2010. 319 с.

